

УДК 373.3.016:004

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-3-40>**Марина ШЕВЧУК,***orcid.org/0000-0002-6402-7400*

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки, початкової освіти та освітнього менеджменту

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

(Ніжин, Чернігівська область, Україна) *m.a.shevchukk@gmail.com*

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У статті акцентується увага на актуальності компетентнісного підходу в освіті. Автор аналізує погляди вчених на сутність поняття «компетентність» і зазначає, що місія школи сьогодні полягає у формуванні ключових компетентностей учнів. Серед одинадцяти ключових компетентностей, визначених у Державному стандарті початкової освіти, формування інформаційно-комунікаційної компетентності у наш час стає одним з пріоритетних напрямків розвитку сучасної освіти. У статті розкрито сутність інформаційно-комунікаційної компетентності, охарактеризовано її структурні компоненти, сформульовано вимоги, яким має відповідати дана ключова компетентність і розглянуто сфери, в яких виявляється інформаційно-комунікаційна компетентність молодших школярів. Автор зауважує, що формування інформаційно-комунікаційної компетентності як ключової компетентності особистості молодшого школяра включає в себе засвоєння досвіду діяльності на основі емоційно-ціннісного орієнтування особистості і пов'язане з різними видами інформаційної діяльності учнів молодшого шкільного віку. Також розкрито сутність та структуру інформаційної діяльності в початковій школі, а формування умінь здійснювати інформаційну діяльність виступає одним з основних завдань, що реалізується вчителем. При цьому він зобов'язаний створити умови для оволодіння технологією її здійснення. Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає системність процесу її формування і передбачає оволодіння учнями початкової школи цілим комплексом вмінь. Враховуючи структурну побудову інформаційно-комунікаційної компетентності, автор виділяє основні сфери даного феномену в початковій школі: знаннєвий вимір, діяльнісний вимір та практичний вимір і наголошує на взаємозв'язку з ключовою компетентністю – навчання протягом життя.

Ключові слова: компетентність, ключова компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, інформаційна діяльність, молодші школярі.

Maryna SHEVCHUK,*orcid.org/0000-0002-6402-7400*

Associate Professor at the Department of Pedagogy

Nizhyn Gogol State University

(Nizhyn, Chernihiv region, Ukraine) *m.a.shevchukk@gmail.com*

INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE AS A KEY COMPETENCE OF A JUNIOR SCHOOLCHILD

The article focuses on the relevance of the competency approach in education. The author analyzes the views of scientists on the essence of the concept of «competence» and notes that the mission of the school today is to form key competencies of students. Among the eleven key competencies defined in the State Standard of Primary Education, the formation of information and communication competence in our time is becoming one of the priorities of modern education. The article reveals the essence of information and communication competence, describes its structural components, formulates the requirements that must meet this key competence and considers the areas in which the information and communication competence of junior high school students. The author notes that the formation of information and communication competence as a key competence of the personality of a junior school student includes the acquisition of experience based on emotional and value orientation of the individual and is associated with various types of information activities of primary school students. The essence and structure of information activities in primary school are also revealed, and the formation of skills to carry out information activities is one of the main tasks implemented by the teacher. At the same time, he is obliged to create conditions for mastering the technology of its implementation. Information and communication competence involves the systematic process of its formation and involves the mastery of primary school students a set of skills. Given the structural structure of information and communication competence, the author identifies the main areas of this phenomenon in primary school: the knowledge dimension, activity dimension and practical dimension and emphasizes the relationship with the key competence - lifelong learning.

Key words: competence, key competence, information and communication competence, information activity, junior schoolchildren.

Постановка проблеми. Особливості ХХІ століття вимагають від сучасної школи формування високоосвіченої, суспільно активної, творчої, конкурентоспроможної молодшої людини, яка не лише багато знає, а й застосовує знання як життєвий інструмент, генерує нові ідеї, незалежна у поведінці та судженнях, здатна до творчого і критичного мислення, приймає нестандартні рішення, володіє комунікативними здібностями, використовує свій потенціал для самореалізації, тобто впевнено відповідає на виклики нового тисячоліття. Формування такої особистості потребує оволодіння учнями оптимальним комплексом інтегрованих знань і способів діяльності, які сьогодні виступають показниками універсальності освіти. У такому разі побудова якісної освіти сьогодні пов'язана з трансформацією основних освітніх стандартів у сферу компетентнісних вимог.

Отже, сучасна місія закладу освіти полягає у створенні умов для набуття здобувачами освіти ключових (життєвих) компетентностей, які дадуть їм змогу успішно самореалізуватись у суспільстві.

Аналіз досліджень. Основи компетентнісної освіти досліджували Н. Бібік, Т. Бодрова, В. Болотов, Г. Голуб, О. Дубасенюк, Є. Зеєр, І. Зимня, І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равен, Є. Рогов, І. Родигіна, Є. Сахарчук, Г. Селевко, В. Сериков, В. Синенко, Ю. Татур, А. Хуторської, І. Черемис та ін. Зокрема, А. Хуторської та В. Краєвський вважають, що компетентність дає змогу обґрунтовано судити про певну сферу діяльності та ефективно діяти в ній (Краєвський, Хуторської, 2003).

А. І. Зимня та Т. Сахарова компетентністю називають складне особистісне утворення, суб'єкту якість людини, властивість її внутрішнього світу, яка визначає успішне виконання будь-якої діяльності (Зимня, Сахарова, 1991).

На думку О. Дубасенюк, компетентність – це інтегральна характеристика особистості, яка визначає її здатність вирішувати проблеми та типові завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, у різних сферах діяльності на основі використання знань, навчального й життєвого досвіду та відповідно до засвоєної системи цінностей (Дубасенюк, 2010: 11).

Ю. Татур пов'язує компетентність із здатністю реалізовувати на практиці потенціал успішної творчої (продуктивної) діяльності, усвідомлення значущості та особистої відповідальності за результати цієї діяльності та потреби її постійного удосконалення (Татур, 2004: 23).

Отже, компетентність сьогодні виступає системоутворюючим поняттям сучасної освіти і визначається як здатність ефективно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях, задовольняти соціальні та особистісні потреби і здійснювати складну культуродоцільну діяльність.

Слід зазначити, що особлива увага приділяється формуванню ключових або життєвих компетентностей як тих, які забезпечують успішну життєдіяльність особистості.

Таким чином, враховуючи вищезазначене визначення поняття «компетентність», під ключовою компетентністю можна розуміти спеціально структурований комплекс властивостей особистості, що дає змогу ефективно брати участь у різних життєвих сферах діяльності та належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів.

Ключові компетентності, які формуються під час засвоєння змісту всіх предметів і галузей освіти, виступають загальним результатом засвоєння учнем всього змісту середньої освіти, який полягає в опануванні певного набору способів діяльності як досвіду інтеграції різних результатів освіти (знань, умінь, навичок, цінностей, моделей поведінки тощо).

Також перед учителем стоїть завдання навчити учня разом із засвоєнням базових знань самостійно оволодівати новою інформацією, виробити потребу в навчанні впродовж життя; навчити особистість використовувати здобуті знання у своїй практичній діяльності.

У Державному стандарті початкової освіти виділено 11 ключових компетентностей і зазначено, що кожна освітня галузь забезпечує формування ключових компетентностей.

Відповідно реалізація інформатичної освітньої галузі сприяє формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності як ключової компетентності особистості молодшого школяра.

Отже, формування інформаційно-комунікаційної компетентності у наш час стає одним з пріоритетних напрямків розвитку сучасної освіти.

У такому разі **метою статті** є визначення сутності, особливостей інформаційно-комунікаційної компетентності як ключової компетентності учнів молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Інформаційно-комунікаційна компетентність пов'язана з опануванням основ цифрової грамотності для розвитку і спілкування, розвитком здатності безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

Інформаційно-комунікаційна компетентність як ключова передбачає: впевнене та критичне використання інформаційно-комунікаційних технологій та відповідних засобів для навчання, відпочинку та спілкування; раціональне використання комп'ютера й комп'ютерних засобів для розв'язання задач, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням та передаванням; побудову інформаційних моделей й дослідження їх за допомогою засобів інформаційно-комунікаційних технологій; оцінювання процесу й досягнутих результатів технологічної діяльності.

У структурі інформаційно-комунікаційної компетентності можна виділити певні складові компоненти: технологічний, дослідницький, моделювальний, методологічний, алгоритмічний.

Технологічний компонент характеризується володінням сучасними засобами інформаційно-комунікаційних технологій (пристроями і пакетами) для розв'язування проблем у сьогоденному інформаційному суспільстві; усвідомленням комп'ютера як універсального автоматизованого робочого місця для будь-якої професії.

Дослідницький компонент передбачає застосування засобів інформаційно-комунікаційних технологій у наукових дослідженнях в різних галузях знань (математика, природознавство, суспільствознавство, естетична культура, мова і література, технології, здоров'я і фізична культура); усвідомлення комп'ютера як універсального технічного засобу автоматизації навчальних досліджень; опанування автоматизації навчальних досліджень загального призначення та за профілем навчання.

Алгоритмічний компонент пов'язаний з володінням базовими поняттями теорії алгоритмів, базовими алгоритмами і сучасними засобами конструювання алгоритмів; усвідомлення комп'ютера як універсального виконавця алгоритмів і як універсального засобу конструювання алгоритмів; опанування сучасними системами розробки програмного забезпечення, у тому числі візуального, алгоритмічного.

Моделювальний компонент — це здатність застосовувати базові поняття теорії моделей у комп'ютерному моделюванні, розуміння комп'ютера як універсального засобу інформаційного моделювання; оволодіння професійними пакетами комп'ютерного моделювання для різних освітніх галузей та навчальних предметів (математики, природознавчих, суспільнознавчих тощо).

Методологічний компонент — усвідомлення необмежених можливостей та можливих мето-

дологічних, технологічних, етичних обмежень застосування засобів інформаційно-комунікаційних технологій для розв'язання соціально й індивідуально значущих задач сьогодні й у майбутньому; сприйняття комп'ютера як основи інтелектуального технологічного оточення.

Інформаційно-комунікаційна компетентність має відповідати певним вимогам, а саме, бути: *універсальною* (різномірне, різнохарактерна); *широкого функціоналу дії* (характеризується розв'язанням проблем в різних сферах життєдіяльності людини: повсякденне, професійне, особистісне, соціальне життя); *багатокомпонентною* (стосуватися різних властивостей особистості); *високо інтелектуальною* (потребувати розвитку образного, абстрактного, критичного мислення, навиків рефлексії, володіння мисленневими операціями); *інтегральною* (охоплювати різні аспекти актуальної проблематики в освіті); *надпредметною* (давати змогу розв'язувати проблеми різних освітніх галузей).

Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає формування чотирьох сфер особистості: сфера пізнання, яка фіксується у знаннях як результату пізнавальної діяльності; практична сфера, яка виявляється у здійсненні певних способів дій; сфера творчості, яка дає змогу знаходити вихід з проблемних ситуацій; емоційно-ціннісна сфера, яка визначає напрямок особистісних орієнтацій.

Інформаційно-комунікаційна компетентність - соціальна за своєю сутністю та змістом (здійснюється в соціумі, характеризується комунікативною взаємодією суспільством), опосередковується використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Крім того, даний вид компетентності може проявитися в трьох основних сферах: *повсякденному житті* (як результат інформаційної поведінки та взаємодії, прийняття рішень у життєвих ситуаціях тощо); *освітньому процесі* (як результат діяльності в типових і модельних ситуаціях, а також у зв'язку з інформатизацією освіти); *виробничій діяльності* (у зв'язку з її інформатизацією).

Слід зазначити, що інформаційно-комунікаційна компетентність вимагає навичок самостійної та рефлексивної діяльності, вмінь застосовувати інтерактивний простір, працювати в гетерогенних соціальних групах.

Формування інформаційно-комунікаційної компетентності як ключової компетентності особистості молодшого школяра пов'язане з виконанням інформаційної діяльності і передбачає засвоєння досвіду такої діяльності на ґрунті емо-

ційно-ціннісного ставлення до неї особистості учня початкової школи.

Інформаційна діяльність характеризується використанням інформаційних процесів для досягнення мети завдяки взаємозв'язку одержувача інформації та її джерела. Вектор взаємодії в інформаційній діяльності спрямований від учня до вчителя, або до іншого школяра, або до засобів інформаційно-комунікаційних технологій. Реалізація визначеної взаємодії відбувається через виконання певних інформаційних дій (пошук, збереження, передавання інформації тощо).

Структура інформаційної діяльності відповідає загальній структурі діяльності. До компонентів структури інформаційної діяльності, на нашу думку, слід віднести потребу, мотив, мету, завдання, предмет, форми, методи, засоби її здійснення, результат і рефлексію.

Інформаційна діяльність може здійснюватися як індивідуально учнем в якості суб'єкта даного процесу, так і в групі або колективно усім класом.

Формування умінь здійснювати інформаційну діяльність є одним з основних завдань, що реалізується вчителем. Результативність інформаційної діяльності школярів залежить від створення вчителем умов оволодіння технологією її здійснення. Достатньо ефективними сьогодні є методи групової роботи, способи диференційованого навчання, ігрові та інтерактивні форми роботи, проектні технології.

Отже, інформаційно-комунікаційна компетентність в умовах інформатизації суспільства виступає однією з найважливіших ключових компетентностей школярів. Учні опановують роботу з інформацією, а саме навчаються: працювати з різноманітними фрагментами тексту, порівнювати їх, знаходити загальний зміст, проводити конкретизацію понять, здобувати додаткову інформацію, опановувати основи аналізу творів, визначати мету. Все це сприяє зростанню активної творчої особистості, її інтелектуальному розвитку, формуванню умінь застосовувати нові знання, діяти, прагненню саморозвитку, озброює практичними навичками пошукової та науково дослідної діяльності, прикладними вміннями виконання різних видів робіт з навчальних дисциплін, моделювання власного шляху розвитку.

Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає системність процесу її формування, а саме: засоби інформаційно-комунікаційних технологій мають бути доступними для учнів і вчителів у будь-який момент їхньої життєдіяльності (в освітньому процесі, домашній підготовці завдань, у бібліотеках тощо); у закладах загальної серед-

ньої освіти мають діяти навчальні програми з інформатики від 1 (2)-го класу до випускного класів; у закладах загальної середньої освіти мають бути у наявності програмні засобами, основу яких складають ОС Windows, MS Office, фахові предметні пакети.

Таким чином, враховуючи вищезазначене інформаційно-комунікаційна компетентність молодших школярів може розглядатися як здатність учнів розв'язувати проблемні ситуації власної життєдіяльності за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Опанування інформаційно-комунікаційної компетентності учнями початкової школи передбачає: здатність ефективно використовувати комп'ютер та комп'ютерні засоби для розв'язання завдань, які пов'язані з пошуком, відбором, зберіганням, передаванням та поданням інформації; потребою вирішувати задачі інформаційного спрямування шляхом застосування інформаційно-комунікаційних технологій; готовністю застосовувати на практиці основи теорії алгоритмів; здатність встановлювати комунікативні зв'язки за допомогою інформаційно-комунікаційних засобів для спільного виконання різноманітних завдань; сформованість навиків безпечної роботи в системі Інтернет.

Враховуючи структурну побудову інформаційно-комунікаційної компетентності, можна виділити основні сфери даного феномену в початковій школі: знаннєвий вимір, діяльнісний й вимір та практичний вимір.

Знаннєвий вимір характеризується: розумінням понять «повідомлення», «інформація», «інформаційні процеси», уявленням про особливості подання повідомлень та збереження інформації на певних носіях; усвідомленням призначення комп'ютера та його окремих складових; розумінням того, що називається Робочим столом, програмою, вікном програми та меню; усвідомленням призначення графічного редактора, правил роботи за комп'ютером, використання програм підтримки вивчення навчальних предметів в освітньому процесі; розумінням сутності понять «команда», «алгоритм», середовища виконання алгоритмів.

Діяльнісний вимір містить три групи вмінь.

Технологічні вміння стосуються вмикання та вимикання комп'ютера; вибору об'єктів та переміщення їх за допомогою миші; виконання операцій з вікнами; запуск програми для виконання завдань та завершення роботи з нею; застосування клавіатури набору слів, фраз, речень, смислового тексту, тексту із символами; створення малюн-

ків у середовищі графічного редактора; роботи з комп'ютерними програмами на підтримку опанування змісту інших навчальних предметів; створення простих презентацій (3-5 слайдів) під час виконання проєктів.

Телекомунікаційні вміння пов'язані з використанням електронної пошти (отриманням, створенням та розсилкою електронних листів), виконанням пошукових операцій в системі Інтернет (знаходження і збереження зображень, текстів за визначеною тематикою).

Алгоритмічні вміння характеризуються складанням алгоритмів у повсякденному житті, виконанням алгоритмічних завдань інших навчальних предметів (математики, української мови тощо); аналізом текстів задач; розробкою та виконанням найпростіших алгоритмів для виконавців у визначеному середовищі.

Практичний вимір передбачає: співпрацю з використанням інформаційно-комунікаційних технологій у різних групах з метою ефективного вирішення задач комплексного характеру; здійснення комп'ютерної підтримки вивчення інших предметів початкової школи; виконання різноманітних творчих завдань як у процесі роботи з прикладними розвивальними програмами (конструктори, кросворди, логічні ігри); відчуття особистісної потреби у використанні інформаційно-комунікаційних технологій для розв'язання різних типів навчальних та життєвих задач.

Інформаційно-комунікаційна компетентність тісно пов'язана з ключовою компетентністю –

навчання впродовж життя, оскільки у процесі формування інформаційно-комунікаційної компетентності молодші школярі навчаються ставити цілі та визначати завдання інформаційної діяльності, шукати та опановувати нові знання, формувати практичні вміння, що стосуються способів розв'язання проблем власної життєдіяльності, виявляти творчі здібності під час роботи з проблемними ситуаціями, знаходити, аналізувати, зберігати та передавати необхідну інформацію, проєктувати, змінювати та використовувати її, працювати з навчальними об'єктами, визначати їх ознаки (суттєві та несуттєві), об'єднувати об'єкти в групи за певними критеріями, виконувати комплексні завдання за допомогою комунікації, прагнути до продуктивної діяльності.

Висновки. Інформаційно-комунікаційна компетентність як ключова компетентність молодших школярів передбачає впевнене та критичне використання інформаційно-комунікаційних технологій та відповідних засобів для навчання, відпочинку та спілкування. В умовах інформатизації освіти вона набуває особливої актуальності, оскільки оволодіння інформаційно-комунікаційною компетентністю інтенсифікую освітній процес та підвищує ефективність навчання учнів молодшого шкільного віку в усіх освітніх галузях.

У такому разі подальші наукові розвідки мають здійснюватися у напрямку удосконалення методичного забезпечення процесу оволодіння інформаційно-комунікаційною компетентністю в початковій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 38. 43 с.
2. Дубасенюк, О. А. Компетентнісний підхід у професійній підготовці вчителя. Формування естетичної компетентності особистості засобами народознавства : зб. наук. пр. молодих дослідників; за заг. ред. О.С. Березюк, Л. О. Глазунової. Житомир, 2010. С. 10–16.
3. Зимняя, И.А., Сахарова, Т.Е. Проектная методика обучения английскому языку. *Иностр. языки в школе*. 1991. № 3. С. 9–12.
4. Краевский, В.В., Хуторской, А.В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах. *Педагогика*. 2003. № 3. С. 3–10.
5. Татур, Ю. Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста. *Высш. образование сегодня*. 2004. № 3. С. 20–26.

REFERENCES

1. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State standard of primary education date of pedagogical sciences]: zatv. postanovoїu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 liutoho 2018 r. № 87. *Uriadovyi kurier*. 2018. № 38. 43 s. [in Ukrainian].
2. Dubaseniuk, O. A. Kompetentnisnyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi vchytelia. [Competence approach in teacher training.] *Formuvannia estetychnoi kompetentnosti osobystosti zasobamy narodoznavstva : zb. nauk. pr. molodykh doslidnykiv; za zah. red. O. S. Bereziuk, L. O. Hlazonovoi. Zhytomyr ((Zhytomyr)), 2010. S. 10–16. [in Ukrainian].*
3. Zymniaia, Y.A., Sakharova, T.E. Proektnaia metodyka obucheniya anhlyiskomu yazyku. [Project methodology for teaching English]. *Ynostr. yazyky v shkole*. 1991. № 3. S. 9–12. [in Russian].
4. Kraevskiy, V.V., Khutorskoi, A.V. Predmetnoe y obshchepredmetnoe v obrazovatelnykh standartakh [Subject and general subject in educational standards]. *Pedahohyka*. 2003. № 3. S. 3–10. [in Russian].
5. Tatur, Yu. H. Kompetentnost v strukture modely kachestva podhotovky spetsyalysta [Competence in the structure of the quality model of specialist training]. *Vyssh. obrazovanye sehodnia*. 2004. № 3. S. 20–26. [in Russian].